

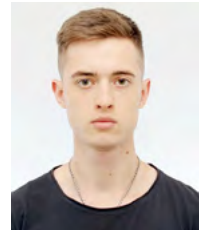
УДК 341.4 (043.2)

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.4.21>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВИКОРИСТАННЯ ТЕРОРИЗМУ ЯК МЕТОДУ ВЕДЕННЯ ВІЙНИ

Григор'єв Дмитро Олександрович,
аспірант

Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Зародження поняття тероризму припадає на ХХ–ХХІ століття і характеризується все більш широкою глобалізацією на шляху його трансформації, що призводить у майбутньому до створення нового поняття «міжнародний тероризм».

З початку ХХІ століття міжнародний тероризм відіграє активну роль у поширенні міжнародної злочинності, що зокрема пов'язане з вирішенням політичних, економічних проблем та поширенням сфер впливу деякими державними утвореннями.

Фінансування тероризму у масштабних розмірах призвело до накопичення терористичними утвореннями зброї, новітніх комп'ютерних технологій, коштів, а також уявлень про свою безкарність тощо.

Неготовність міжнародного та національного законодавства до встановлення та притягнення до відповідальності всіх причетних суб'єктів організації та спонсорування тероризму постає великою проблемою у наш час. Повномасштабне вторгнення російської федерації до України 24 лютого 2022 року характеризується використанням тероризму як до цивільного населення України, так і всієї міжнародної спільноти. Масовані ракетні удари по цивільних об'єктах, об'єктах цивільної інфраструктури, спонсорування воєнізованих приватних збройних угруповань з державного бюджету країною-агресором, шантаж завдання ядерного удару або вчинення диверсійних дій на окупованих підприємствах ядерної енергетики, що передбачає настання великих людських жертв, потребує застосування дієвих санкцій до суб'єктів їх вчинення.

Міжнародний тероризм став одним з проявів та методів ведення сучасної війни для державних утворень, що вчиняють акти агресії проти мирних держав, тому боротьба з цим явищем потребує докорінних та негайних реформ як на національному, так і на міжнародному законодавчому рівнях.

Ключові слова: тероризм, міжнародний тероризм, фінансування тероризму, ядерний тероризм, інформаційний тероризм, військовий тероризм, звичай війни.

Hryhoriev Dmytro. Actual issues on prosecution for the use of terrorism as a method of waging war

The emergence of the concept of terrorism dates back to the 20th–21st centuries and is characterized by increasingly wider globalization on the way to its transformation, which will lead to the creation of a new concept in the future – "international terrorism".

Since the beginning of the 21st century, international terrorism has played an active role in the spread of international crime, which is particularly related to the solution of political and economic problems and the spread of spheres of influence by some state entities.

Financing terrorism on a large scale has led to the accumulation by terrorist organizations of weapons, modern computer technologies, money, as well as ideas about their impunity, etc.

The unpreparedness of international and national legislation to establish and bring to justice all involved subjects of organizations, sponsoring and functioning of terrorism is a big problem in our time. The Russia Federation full-scale invasion into Ukraine on February 24, 2022 is characterized by the use of terrorism against both the civilian population of Ukraine and the entire international community. Massive missile strikes on civilian objects and objects

of civil infrastructure, sponsorship of paramilitary private armed groups from the state budget by the aggressor country, blackmail of a nuclear attack mission or the commission of sabotage actions at occupied nuclear energy enterprises, which involves the occurrence of large human casualties, requires the application of effective sanctions against the subjects of their commission.

International terrorism has become one of the manifestations and methods of waging modern war for state entities that commit acts of aggression against peaceful states, therefore the fight against this phenomenon requires fundamental and immediate reforms at both the national and international legislative levels.

Key words: *terrorism, international terrorism, terrorist financing, nuclear terrorism, information terrorism, military terrorism, customs of war.*

На сьогодні постає актуальна проблема законодавчо закріплених методів боротьби, протидії розвитку та фінансуванню тероризму, а також його використання злочинцями для порушення сталих звичаїв війни. Міжнародне та національне законодавство виявилось недієвим та застарілим для сучасних реалій, що підтвердилось під час злочинного військового вторгнення РФ до України. Використання терористичних методів під час повномасштабного вторгнення РФ до України 24 лютого 2022 року досі не отримало кримінально-правової оцінки у вигляді притягнення винних до відповідальності. Використання РФ різних проявів підтримки та заохочення тероризму у вигляді спонсування терористичних дій, фінансування приватних військових компаній, застосування новітніх видів тероризму потребують негайної реакції законодавців.

Дослідженням такого питання займались С.С. Кудінов, О.О. Мережко, Б.Д. Леонов, С.Я. Лихова, В.В. Кончаковська, О.В. Макарова та інші. У ході дослідження їхніх робіт проаналізовано сучасні думки щодо розвитку ядерного, інформаційного та інших новітніх проявів тероризму, а також їх вплив на національну безпеку України.

Основним завданням наукової статті є дослідження сучасних видів тероризму, їх вплив на сталі міжнародні звичаї війни, а також пошук вагомих методів для протидії їх розвитку та притягнення винних до відповідальності. Реалізація цих завдань потребує дослідження профільних міжнародних та національних законодавчих актів, а також кримінальних норм, що встановлюють відповідальність за вчинення актів терористичного характеру та порушення звичаїв війни.

Діючі міжнародні конвенції, що встановлюють норми і принципи захисту жертв

війни, а також обмежують засоби ведення війни є частково застарілими, оскільки методи ведення воєнних дій з часів ратифікації та імплементації норм міжнародного гуманітарного права змінились та трансформувались. Використання тероризму як методу ведення війни стає тотожним за характером із поняттями злочину агресії, геноциду, воєнних злочинів, злочинів проти людяності.

Використання міжнародного тероризму військово-політичним керівництвом держав-агресорів постає актуальною проблемою у наш час. Спонсування міжнародного тероризму, особливо особами, що мають державний та політичний ресурс, умовно кажучи, нескінченний для розвитку та фінансування тероризму, стає неконтрольованим на цю мить, оскільки немає дієвої процедури контролю та притягнення винних до відповідальності. Така ситуація призводить до небезпечних, фатальних наслідків у вигляді: створення неконтрольованих збройних формувань, накопичення ними новітніх інформаційних технологій та актуального озброєння, що фактично фінансується з державного бюджету країнами-агресорами; розвитку новітніх для чинного законодавства видів тероризму; можливість використання накопичених терористичних методів для ведення війни у будь-якому куточку світу без ідентифікації та притягнення замовників до відповідальності.

Саме тому зазначені загрози потребують негайного перегляду поняття тероризму та суміжних до нього кримінальних правопорушень як у національних, так і у міжнародних доктринах.

Вагомим фактором у визнанні та притягненні до відповідальності винних за сприяння функціонуванню та фінансуванню тероризму є правильне визначення складу таких кримінальних пра-

вопорушень. О.В. Попович, Л.В. Томаш, П.П. Латковський, А.Ю. Бабій у своєму навчальному посібнику, підготовленому відповідно до програми навчальної дисципліни «Кримінальне право» зазначають, що для кримінальних правопорушень, відповідальність за вчинення яких передбачена статтями 258–258⁵ Кримінального кодексу України, складом злочину передбачено спеціальну мету, що полягає у порушенні громадської безпеки, залякуванні населення; провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення; вплив на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами; привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста) (відповідно до ст. 258 КК України); спонукання інших осіб до вчинення терористичного акту; подальшого розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення терористичних дій у разі їх зберігання (відповідно до ст. 258² КК України); фінансове забезпечення терориста, терористичної групи або організації, фінансування розповсюдження закликів щодо вчинення терористичних актів, сприяння вчиненню терористичного акту тощо (відповідно до ст. 258⁵ КК України). У сучасних реаліях склади злочину, що передбачають відповідальність за терористичні дії трансформувалися та видозмінилися. Такі кримінальні правопорушення все більше відрізняються метою вчинення від новітніх проявів тероризму, оскільки під час ведення воєнних дій тероризм використовується насамперед для вирішення воєнних завдань [1].

Також надзвичайно важливим фактором для цього дослідження є суб'єкт таких правопорушень. Суб'єктом кримінального правопорушення, відповідальність за вчинення якого передбачена статтею 258 Кримінального кодексу України, виступає фізична осудна особа, яка досягла 14-річного віку. Суб'єктом кримінального правопорушення відповідно до статей 258¹–258⁵ виступає фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Новітні ж прояви ядерного, інформаційного, військового тероризму мають особливі (спеціальні) ознаки,

оскільки все частіше їх суб'єктами виступають представники військово-політичного керівництва держави-агресора [1].

Усвідомлюючи такі факти, можна зробити висновок, що нині тероризм усе більше використовують як сучасний метод ведення війни. Використання тероризму з метою досягнення воєнних цілей дає змогу військово-політичному керівництву країни-агресора уникнути відповідальності за порушення звичаїв війни, враховуючи чинний аспект недосконалості міжнародного та національного законодавства, оскільки більшість вчинюваних дій терористичного характеру не входять до переліку найбільш тяжких злочинів відповідно до міжнародного законодавства, що підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду. Зазвичай для притягнення до відповідальності за такий вид злочинів використовують лише політико-правовий ресурс у вигляді санкцій, дієвої ж боротьби у вигляді процедури притягнення до кримінальної відповідальності представників військово-політичного режиму, що використовують та підтримують тероризм, нині не встановлено.

Римським статутом Міжнародного кримінального суду передбачено 4 види найбільш тяжких злочинів, що викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства, а саме: злочин геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини, злочин агресії. Терористичних чинників у цьому переліку немає. Крім цього, за терористичні дії, що використовуються як сучасний метод ведення війни, неможливе притягнення винних за їх вчинення до відповідальності й за профільним міжнародним законодавством, що передбачає боротьбу з окремими видами тероризму, а також його фінансування [2].

Міжнародною спільнотою, відзначаючи, що кількість і тяжкий характер актів міжнародного тероризму залежить від фінансування, до якого терористи можуть отримати доступ, враховуючи, що в правових документах не розглянуті питання регулювання та запобігання такому злочину, будучи переконані в нагальній необхідності зміцнювати міжнародне співробітництво між державами у справі розробки та вжиття ефективних заходів щодо недопущення тероризму, а також боротьби з ним

шляхом переслідування та покарання осіб, що його вчиняють, було прийнято Міжнародну конвенцію про боротьбу з фінансуванням тероризму. Основними засадами такої Конвенції у далекому 1999 році, враховуючи цілі та принципи Статуту Організації Об'єднаних Націй, було встановлено підтримання міжнародного миру та безпеки і заохочення добросусідських та дружніх відносин і співробітництва між державами, будучи глибоко занепокоєними ескалацією актів тероризму в усіх його формах і проявах в усьому світі [3].

Статтею 18 Конвенції зазначено, що держави-учасниці співробітничать у запобіганні злочинам, зазначеним у статті 2 Конвенції, шляхом вжиття всіх практично можливих заходів, зокрема шляхом зміни, за необхідності, їхнього внутрішнього законодавства для запобігання та протидії підготовці в межах їхніх відповідних територій до вчинення цих злочинів на їхній території або за її межами. Одним із видів запобігання терористичним злочинам є всі практично можливі заходи, які забороняють на територіях держав-учасниць незаконну діяльність осіб або організацій, які навмисно заохочують, підбурюють, організують або вчиняють злочини, що передбачені будь-якою з міжнародних Конвенцій по боротьбі з тероризмом (зі списку зазначених у Додатку до Міжнародної конвенції по боротьбі з фінансування тероризму), а також будь-якого іншого діяння, спрямованого на те, щоб викликати смерть будь-якої цивільної особи або будь-якої іншої особи, яка не бере активної участі у воєнних діях у ситуації збройного конфлікту, або заподіяти їй тяжке тілесне ушкодження, коли мета такого діяння через його характер чи контекст полягає в тому, щоб залякати населення чи змусити уряд чи міжнародну організацію вчинити будь-яку дію або утриматись від неї [3].

Відповідно до норм такої Конвенції держави-учасники не зобов'язані видавати правопорушників іншим державам, окрім як за взаємним договором. Про домовленості та видачу правопорушників під час повномасштабного вторгнення звичайно не йдеться, враховуючи той факт, що саме військово-політичним керівництвом рф спонсуються терористичні групи та організації,

використовуючи їх у війні проти України, для вирішення своїх геополітичних та військових завдань, уникаючи при цьому міжнародної кримінальної відповідальності.

Такі приватні військові формування продовжують брати участь у війні й зараз. Цей факт став стимулом для міжнародної спільноти, щоб визнати терористичною організацією приватне військове формування, що вчиняє військові злочини на території України, представляючи інтереси рф. Естонія, сейм Литви, Національна асамблея Франції визнали ПВК «Вагнер» терористичною організацією, Уряд Сполучених Штатів Америки оголосив ПВК «Вагнер» транснаціональною злочинною організацією. Це, безперечно, вагомі рішення, але зазвичай вони мають більш політичний, ніж юридичний характер.

Наступною неймовірно вагомою загрозою для всього цивілізованого світу під час повномасштабного вторгнення рф до України стало захоплення окупантами об'єктів ядерної енергетики. Окупантами 24 лютого 2022 року було захоплено Чорнобильську АЕС, саме з того часу почався ядерний тероризм російської федерації до України, а також сусідніх європейських держав. Чорнобильська АЕС була звільнена 31 березня 2022 року, але захоплена 3 березня 2022 року Запорізька АЕС досі перебуває під контролем окупантів та слугує об'єктом терористичного шантажу. Проблематика полягає в тому, що Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу не має актуальних методів захисту держави від захоплення терористами, воєнізованими групами, військовослужбовцями країни-агресора об'єктів ядерної інфраструктури. Такий факт рф використовує як терористичний метод у веденні війни щодо українського населення, а також сусідніх країн, постійно натякаючи на підрив Запорізької АЕС у разі невдач на фронті [4].

Законом України «Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання» передбачено скоріше превентивні заходи, що полягають у посиленому захисті таких підприємств [5]. Єдина згадка про небезпеку застосування терористами ядерної, хімічної, біологічної зброї, а також захоплення

ними, виведення з ладу і руйнування потенційно небезпечних об'єктів є у Законі України «Про боротьбу з тероризмом» у термінах «технологічний та міжнародний тероризм». Важливо зауважити, що технологічний тероризм у цьому Законі вказаний як кримінальне правопорушення, хоча згадок про нього у Кримінальному кодексі немає. Цей факт у черговий раз доводить необхідність криміналізації таких правопорушень для захисту нашого населення та притягнення винних до відповідальності за конкретно вчинювані злочинні діяння у вигляді ядерного та інших тотожних видів тероризму [6].

Вищезазначені прояви новітнього тероризму, жорстоке поводження, прояви насильства, вбивства, що вчинені терористами з метою залякування населення та поширення серед нього панічних настроїв, що супроводжується розповсюдженням цих дій, а також їх наслідків за допомогою Інтернету, телебачення, інших методів поширення інформації породжує інформаційний тероризм.

Усвідомлення рф своєї безкарності протягом років за свої воєнні злочини призвело до повномасштабного вторгнення російських військ до України. Численні акти агресії, вчинені рф протягом десятиліть, у кінцевому результаті не призводили до відповідальності за вчинені злочини, крім умовних дорікань від міжнародної спільноти. Причин цьому декілька – починаючи від лояльності до злочинних вчинків рф деякими країнами світу, умовно лобіюючи та запліщуючи очі на воєнні злочини рф для вирішення своїх геополітичних питань, з метою стримування російської агресії у певних «контрольованих» межах, закінчуючи економічною та правовою неготовністю світової спільноти визнати керівництво рф країною-агресором, винною у вчиненні воєнних злочинів, а також пособником терористичної діяльності. Окрім цього, проблемним питанням у притягненні до відповідальності рф за порушення звичаїв війни протягом років кровопролитних війн на територіях інших суверенних держав постає фактор використання військово-політичним керівництвом рф приватних військових угруповань та засобів масової пропаганди, спрямованих на міжнародну спільноту,

з метою створення ефекту неприсутності, що з ходом повномасштабного вторгнення рф до України було спростовано військово-політичним керівництвом рф навіть для найбільших їх прихильників у минулому. Саме розуміння військово-політичного керівництва рф про неможливість ефективних дій на полі бою призводить до вчинення кримінальних правопорушень проти населення, використовуючи при цьому тероризм як метод ведення війни.

З повномасштабним вторгненням рф до України прогалини у чинному кримінальному законодавстві, чинному міжнародному гуманітарному праві, нормах боротьби з тероризмом набули ще більш проблематичного характеру. За результатами наведених законодавчих прогалин із проблемних питань пропонується внесення змін до національного законодавства, а саме профільного законодавства та Кримінального кодексу України.

Профільний закон та норми Кримінального кодексу України потребують конкретизації поняття «тероризм», а також класифікації цього поняття за видами, що може призвести до створення нового розділу Кримінального кодексу України з поняттями: міжнародний, інформаційний, ядерний, військовий тероризм тощо, або внесення таких понять до одного з уже наявних розділів.

Законодавче закріплення понять міжнародного, інформаційного, ядерного, військового та інших схожих за своїм складом видів тероризму є надзвичайно важливим. Вважаю за доцільне криміналізацію цих понять як кримінальних правопорушень з формальним або усіченим складом злочину. Процес реформування національного та міжнародного законодавства у цій сфері необхідний, оскільки готова, стала процедура, єдина для всіх суб'єктів міжнародного права щодо визнання держави терористом або спонсором тероризму, реалізована до повномасштабного вторгнення рф до України або до початку окупації та анексії українських територій у 2014 році, могла б спростити процедуру притягнення винних держав до відповідальності.

Узагальнюючи вищенаведене, пропонується закріплення нормативно-правових змін, а саме:

– створення нових або редакція наявних нормативно-правових актів щодо боротьби з тероризмом, а саме внесення новітніх понять: «інформаційний», «ядерний», «військовий», «міжнародний тероризм»;

– внесення понять «інформаційний», «ядерний», «військовий», «міжнародний тероризм» до нового розділу Кримінального кодексу України або доповнення такими поняттями наявного розділу IX Кримінального кодексу України «Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки» з обов'язковим зазначенням кваліфікуючих ознак як вчинених під час

воєнних дій або розділу XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» [7];

– обов'язкова наявність у складі новітніх кримінальних правопорушень кваліфікуючих ознак, як вчинено під час воєнного стану та (або) вчинено з метою досягнення певної воєнної цілі;

– запровадження вказаних видів тероризму у міжнародно-правову практику як один із видів злочину проти людяності, враховуючи той факт, що такі кримінальні правопорушення нині використовуються як сучасні методи війни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник / Попович О.В., Томаш Л.В., Латковський П.П., Бабій А.Ю. Чернівці, 2022. 319 с.
2. Римський статут Міжнародного Кримінального Суду: Статут, Міжнародний документ від 17.07.1998 р. № 995_588. Дата набрання чинності 01.07.2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення: 24.08.2023).
3. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму : Конвенція, Міжнародний документ від 09.12.1999 р. № 995_518. Ратифікація від 12.09.2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518 (дата звернення: 24.08.2023).
4. Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу та ядерних установок : Конвенція, Міжнародний документ від 26.10.1979 р. № 995_024. Редакція від 08.07.2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_024 (дата звернення: 24.08.2023).
5. Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання : Закон України від 19.10.2000 р. № 2064-III. Редакція від 16.10.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2064-14> (дата звернення: 24.08.2023).
6. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV. Редакція від 28.04.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15> (дата звернення: 24.08.2023).
7. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 № 2341-III. Редакція від 11.08.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 24.08.2023).
8. Конституція України : Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96> (дата звернення 24.08.2023).
9. Конвенція про захист цивільного населення під час війни : Конвенція від 12.08.1949 р. № 995_154. Редакція від 08.02.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#n67 (дата звернення 24.08.2023).
10. Мережко О.О. Росія як держава-терорист. *Юридична Газета*. 2022. URL: <https://yur-gazeta.com> (дата звернення: 24.08.2023).
11. Протидія терористичним актам у міському середовищі : збірник матеріалів Наукового форуму. Навчально-науковий інститут права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова (м. Київ, 21 червня 2023 р.). Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. 396 с.
12. Леонов Б.Д., Лихова С.Я. Інформаційний тероризм як загроза національній безпеці України. *Юридичний вісник*. 2021. URL: <https://er.nau.edu.ua>
13. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї : Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18.10.1907 р. № 995_222. Набрання чинності для України міжнародного договору 24.08.1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text.